

ВІДГУК

офіційного опонента

на дисертаційну роботу Іллі Михайловича Ніжнікова

на тему «Реалізація соціальної відповідальності бізнесу в контексті стійкого регіонального розвитку», яку подано до здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 Економіка

Ступінь актуальності обраної теми. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю інтеграції соціальної відповідальності бізнесу у стратегічні пріоритети регіонального розвитку. В умовах посилення глобальних викликів та внутрішніх соціально-економічних трансформацій саме CSR виступає дієвим інструментом підвищення стійкості територій, зміцнення партнерства між бізнесом, владою і громадою та формування довгострокових передумов для збалансованого розвитку регіонів. Розбудова ефективної системи регіонального управління в сучасних умовах неможлива без активної участі бізнесу у вирішенні соціальних та екологічних проблем територій. Поширення принципів корпоративної соціальної відповідальності набуває особливого значення в Україні, де поєднання економічних, соціальних та безпекових викликів потребує нових механізмів партнерства між владою, громадськістю та підприємницьким сектором.

У цьому контексті дослідження реалізації соціальної відповідальності бізнесу як чинника стійкого регіонального розвитку є своєчасним і науково значущим. Воно дозволяє не лише уточнити теоретико-методологічні засади взаємодії бізнесу та суспільства, а й сформулювати практичні рекомендації щодо підвищення конкурентоспроможності регіонів, їх соціальної згуртованості та інвестиційної привабливості.

Актуальність теми дисертаційної роботи підтверджується використанням результатів дисертаційної роботи у наукових дослідженнях у Східноукраїнському національному університеті імені Володимира Даля (м. Київ).

Отже, тема дисертаційної роботи І.М. Ніжнікова, в якій надано розв'язання проблеми реалізації соціальної відповідальності бізнесу в контексті стійкого регіонального розвитку, є актуальною і своєчасною.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. За результатами аналізу положень дисертації та наукових публікацій дисертанта, зарахованих за темою дисертації, сформульовано такі висновки стосовно їхньої обґрунтованості та достовірності.

Обґрунтування актуальності теми дисертаційної роботи слід визнати переконливим. Дисертаційну роботу побудовано логічно, висновки та рекомендації надано послідовно, вони обґрунтовані і достатньо переконливим чином аргументовані.

Методологічною основою вирішення завдань дисертаційної роботи та формування її наукових результатів послугувала сукупність загальнонаукових методів та принципів наукового пізнання. У роботі у комплексі коректно використано спеціальні способи емпіричного та теоретичного пізнання.

Теоретичною основою дослідження послугували положення теорій менеджменту, конкурентоспроможності, економіки підприємства, наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених у галузі управління інноваційною діяльністю, економічного аналізу та економіко-математичного моделювання. Широка теоретична база дослідження забезпечила достатній ступень обґрунтованості наукових положень дисертаційної роботи.

Вірогідність результатів дисертаційної роботи забезпечено використанням інструментарію, адекватного темі дослідження, підтверджується результатами опрацювання значної кількості використаних джерел, верифікацією розробок, апробацією результатів дослідження.

Визначені об'єкт, предмет та мета дослідження характеризують його проблемне поле й визначають коло питань, які вирішено в дисертаційній роботі.

Пропозиціям та рекомендаціям, які викладено у дисертаційній роботі І.М. Ніжнікова, властиві завершеність, логічність та послідовність викладу.

Сукупність зазначених обставин дозволяє стверджувати про достатню обґрунтованість положень та результатів дисертаційної роботи.

Новизна та значення наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації за її темою. За результатами вирішення у дисертаційній роботі сукупності поставлених завдань отримано результати, яким властива наукова новизна.

Ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи, основними науковими працями дисертанта дозволяє визначити сформульовані автором найсуттєвіші теоретичні та прикладні положення, які характеризуються науковою новизною, відображають науковий внесок автора до вирішення важливого наукового завдання – розроблення теоретичних, методологічних та прикладних засад щодо реалізації соціальної відповідальності бізнесу в контексті стійкого регіонального розвитку.

Науковою новизною відрізняється удосконалена систематизація факторів стійкого регіонального розвитку на підставі визначення ролі соціальної відповідальності бізнесу в досягненні конкурентних переваг підприємств регіону у соціально-економічній сфері (с. 90-105). Це досягнення сприятиме подоланню актуальних викликів зовнішнього та внутрішнього середовища, зменшенню потенційних ризиків та стійкому регіональному розвитку;

Варто відмітити запропоновану в дослідженні методику розрахунку інвестицій в охорону навколишнього природного середовища, яка, на відміну від існуючих, заснована на використанні показника соціальних інвестицій, що містить витрати на інвестиції в природоохоронні заходи, витрати на інвестиції в запобігання економічним збиткам, витрати на соціальний розвиток територій присутності, додаткові інвестиції, що задає рамки прийняття бізнес-рішень та надає ряд інституційних переваг (с. 110-115).

Автор акцентує увагу на удосконаленій в дослідженні моделі реалізації соціальної відповідальності бізнесу в регіоні відповідно до парадигми стійкого регіонального розвитку (с. 155-160). Ця модель ґрунтується на програмно-цільових засадах реалізації і державно-приватному партнерстві та передбачає здійснення діяльності з нівелювання завданих підприємствами збитків території присутності.

В дослідженні уточнено поняття «соціальна відповідальність бізнесу» з урахуванням сучасних вимог сталого соціально-економічного розвитку територій, у межах якого, на відміну від наявних підходів до визначення цієї дефініції, акцентовано увагу на досягненні цілей сталого розвитку територій присутності та розподілі тягаря фінансування соціальної політики залежно від сукупного розміру шкоди, яку завдає виробнича діяльність бізнесу (с. 25-35). Це теж безумовно має ознаки наукової розробки.

В якості наукової новизни виступає запропонований інструментарій масштабного поширення соціального інвестування, що розглянуто як фактор стійкого регіонального розвитку (с. 120-125). Цей інструментарій містить шість послідовних етапів, дотримання яких дозволить сприяти усуненню наявних диспропорцій в різних секторах економіки та підвищенню стійкого регіонального розвитку.

В дисертаційному дослідженні набули подальшого розвитку такі розробки:

визначення соціального інвестування як виду фінансування (с. 38-50), що є процесом, в основі якого лежить надання фінансових ресурсів від одного суб'єкта до іншого з метою розв'язання соціальних проблем суб'єкта-одержувача та з метою одержання матеріального зиску (інколи навіть мінімального) суб'єктом-власником, що сприятиме підвищенню активності інвесторів, активізації інноваційного потенціалу, залученню до розв'язання наявних соціальних, екологічних проблем, а також забезпеченню розвитку регіонів і регіонів України;

алгоритм впровадження проєктів соціального інвестування на регіональному рівні шляхом уточнення етапів оцінювання соціально-економічного ефекту, підвищення адаптивності до місцевих потреб і залученням механізмів державно-приватного партнерства (с. 132-138). Це дозволяє підвищити ефективність реалізації соціальних ініціатив, оптимізувати використання ресурсів та забезпечити стійкість фінансування соціально значущих проєктів.

Заявлену наукову новизну результатів дослідження є підстави визнати доведеною. За рівнем наукової новизни результати виконаного дослідження відповідають рівню дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Результати проведеного аналізу положень, висновків та результатів дослідження слугують підґрунтям для висновку, що вони відповідають вимогам щодо наукової новизни, їхньої обґрунтованості та достовірності, є результатом самостійної наукової роботи дисертанта, становлять як науковий, так і практичний інтерес.

Результати дисертаційної роботи мають практичну цінність, на користь чого, перш за все, свідчать позитивні оцінки за результатами їхнього розгляду на підприємствах різних рівнів, що підтверджується наданими у додатку до дисертації документами.

Результати дослідження доведено до рівня практичного використання у вигляді послідовності розрахунку агрегованого показника для оцінювання необхідного обсягу інвестицій в рамках соціальної відповідальності, інструментарію масштабного поширення соціального інвестування як фактору стійкого регіонального розвитку, алгоритму впровадження проєктів соціального інвестування на регіональному рівні.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Кількість наукових праць за темою дисертаційної роботи

загальним обсягом 7,1 д.а. (особисто автору належить 4,9 д.а.) та повнота відображення в них основних положень дослідження відповідають чинним вимогам щодо публікації результатів дослідження для дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Ознайомлення з публікаціями здобувача дозволяє стверджувати, що в них висвітлені основні положення дослідження. Основні теоретичні та прикладні положення та результати дослідження доповідалися й схвалені на науково-практичних конференціях різного рівня.

Відсутність (наявність) академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Академічний плагіат (використання чужих ідей, тексту без належного посилання на джерело) в аналізованій дисертаційній роботі відсутній, про що свідчать результати перевірки дисертаційної роботи на плагіат з використанням програмного засобу перевірки на плагіат Strikeplagiarizm.com: встановлено високу унікальність тексту, правомірність запозичень визнано обґрунтованим (загальноприйняті терміни та цитування інших авторів з посиланням на них) (лист Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля МОН України від 18.08.2025 № 2/08).

Фактів фабрикації (придумані дані, неіснуючі факти або сфальшована інформація) та фальсифікації (зміна, підробка, спотворення даних або результатів дослідження) висновків, даних, результатів розрахунків, правил їхньої інтерпретації у дисертаційній роботі не виявлено.

Зауваження та дискусійні питання стосовно положень дисертації. Позитивна оцінка результатів дослідження І.М. Ніжнікова не виключає деякі зауваження, які у тому числі можуть послугувати підставою для дискусії на захисті дисертації. Суть цих зауважень полягає у такому.

1. Одним із недоліків, що стосується побудови структури дисертаційної роботи, є нерівноцінне наповнення окремих параграфів (пп. 2.3., пп.3.2).

2. Автор, на наш погляд, не зовсім правомірно використовує терміни «концепція», «підхід», «теорія» та «напрямок» відповідно до еволюції концепції соціальної відповідальності (точніше – поглядів на сутність та роль соціальної відповідальності) як синоніми (пп. 1.1.).

3. Не заперечуючи науковий вклад автора у дослідження процесу інституціоналізації соціальної відповідальності бізнесу, слід зауважити, що такий напрям еволюції вказаного інституту як формалізація (пп. 3.3), а також системи заходів, спрямованих на її дотримання, не відповідає принципу добровільності соціальної відповідальності в межах її трактування з позицій асоційованого підходу, якої дотримується автор. Якщо трактувати соціальну відповідальність з позицій трипартизму, то для розширення напрямку формалізації є достатньо багато обмежень.

4. Досить ескізним є проведений в пп. 1.2 аналіз моделей соціальної відповідальності бізнесу в різних країнах, який зроблено без глибоких змістовних висновків. Аналіз національних моделей дозволив би автору в подальшому посилити масштабність підходів та методик вбудовування соціально відповідальної поведінки бізнесу в соціально-економічний розвиток регіонів присутності.

5. Потребує пояснень позиція автора щодо необхідності запобігання збитків за участю соціальних інвестицій, причому збитків від попередньої господарської діяльності (пп. 2.3). Сьогодні йде активна розробка стандартів соціально відповідального бізнесу, розвивається імпакт-інвестування, йде переосмислення соціальний інвестицій компаній не стільки як обов'язку та боргу, а скоріше як сприятливих можливостей для посилення їх спроможності у довгостроковій перспективі. На рівні компаній широко використовується підхід *due diligence* та політика в області *compliance*.

6. В роботі автор наводить традиційну систему показників для стійкого розвитку – економічні, соціальні, екологічні. Однак в сьогоденні до цієї системи додаються показники в галузі ефективності управління (наприклад, корпоративного, ефективності регіональної влади) та політичні показники.

Урахування таких факторів та показників значно прикрасило б роботу та посилило б новизну висновків та рекомендацій.

Надані зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку результатів дослідження, проведеного І.М. Ніжніковим на належному науковому рівні.

Загальний висновок. За результатами ознайомлення з дисертацією І.М. Ніжнікова є підстави констатувати таке.

Дисертаційна робота на тему «Реалізація соціальної відповідальності бізнесу в контексті стійкого регіонального розвитку» є завершеним науковим дослідженням актуальної наукової проблеми, результатам якого властиві наукова новизна, теоретичне та практичне значення. Мету дослідження досягнуто, поставлені завдання вирішено. Результати вирішення поставлених завдань дослідження відображено у висновках до кожного з розділів і у загальних висновках дисертації.

Зміст дисертаційної роботи відповідає заявленій темі та поставленій меті дослідження. Наукові результати, що містяться у дисертації, відповідають спеціальності 051 Економіка, за якою робота подана до захисту.

Дисертаційну роботу написано з дотриманням вимог наукового стилю і оформлено відповідно до вимог Держстандарту. Основні положення та результати виконаного дослідження опубліковано із дотриманням чинних вимог до публікації результатів дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

За результатами аналізу представленої дисертаційної роботи та за змістом відгуку є підстави стверджувати, що дисертаційна робота І.М. Ніжнікова за формальними та змістовними ознаками відповідає вимогам пунктів пп. 6, 7, 8 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 та основними

положеннями «Вимог до оформлення дисертації» (затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40), а її автор Ніжніков Ілля Михайлович заслуговує на присудження за результатами публічного захисту ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 Економіка.

Офіційний опонент,

доктор економічних наук, професор,

завідувач кафедри економіки та
управління Черкаського державного
технологічного університету Міністерства
освіти і науки України (м. Черкаси)

Руслан МАНН

